

RECENZE

**Šejvl Michal. Idea právního státu v dějinách filozofie.
Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, 261 s.**

Bývaly doby, kdy jsem měl o české literatuře dotýkající se témat mého zájmu přehled solidní, v sebevědomější chvíli bych snad mohl říci, že až sládečkovský. Pod vlivem četby *Jiného práva* jsem však nabyl dojmu, že co je v domě, není pro mne, takže je třeba číst literaturu zahraniční, světovou. Nejsa však titánem formátu *Michala Bobka*, dospěl jsem do stádia, kdy nemám přehled o literatuře světové, což je vzhledem k politováníhodnému stavu, kdy se nezajímám jen o jeden institut, ba dokonce ani jen o jeden obor, (snad) vcelku pochopitelné, současně jsem však ztratil přehled o produkci domácích, o přehledu sládečkovském už vůbec nemluvě.

Chybami se však člověk učí; alespoň někdy. Může si např. uvědomit, že není nezbytně třeba podlehnout dojmu, že vše podstatné se vyjevuje v literatuře sovětské, americké, evropské, čínské (podle okolností možno libovolně měnit a rozšiřovat), pročež je třeba se pokusit zcela vyčerpáním hltnutím tamních autorů, v důsledku čehož jsou ignorováni ti domácí, tj. provinční, případně omezení. Chybou zkrátka je pokusit se přečíst *Dyzenhause* a *Loughlina* a nevšímání si kvůli nim *Šejvla*, protože za přečtení stojí všichni. A vypořádat se s autorem domácím má větší smysl, pojímáme-li pěstování vědy, nauky, doktríny, či co to vlastně pěstujeme, ve světle metaforu románu nebo seriálu, k němuž jsou připisovány další kapitoly, potažmo natáčeny nové díly. Někteří z nás jsou možná s to připisovat kapitoly k románu evropskému, snad i světovému, já však nikolivěk.

Předeslaným úvodem se pokouším vysvětlit, proč jsem si ke knize *Michala Šejvla* o dějinách ideje právního státu hledal cestu déle, než se sluší. *M. Šejvl* je čtenářům *Právnicka* znám díky nejruznějším netuctovým a nepříliš často zpracovávaným otázkám, jichž se literárně podjal: od jazyka soudních síní a symboliky soudních budov přes proměny role státu po vznik a vývoj konceptu subjektivních práv. Krom toho psal i o evropském právu a o lecčems jiném. Jeho texty jsou čtivé, promyšlené, ovlivněné četbou románské, najmě francouzské odborné literatury, která u nás tak úplně často využívána nebývá. Šíře i hloubka vzdělání a také duchaplnost číší nejen z pojednání psaných, ale i z konferenčních referátů a diskusních příspěvků, které jsem měl možnost vyslechnout.

Díky přece jen větší ploše textu je v představované knize zřetelnější i to, jak autor pracuje s literaturou: nejde o ilustrativní citáty či reprodukce, nýbrž o naladění se na určité dílo, jeho obsah, styl a náladu, jež jsou představeny někdy i v rozsahu několika stránek, a to ne mechanicky, nýbrž dialogicky a také organicky ve vztahu k vlastnímu dílu. *M. Šejvl* nemá potřebu přečíst vše, co kdy kdo k tématu napsal, protože to ani nejde, své autory si volí uvážlivě a tak jich také využívá pro splnění svého záměru. Je-li řeč o autorech, třeba dodat, že velmi často jsou citovány primární zdroje, takže *M. Šejvl* opravdu čte *Platóna*, *Aristotela*, *Jana ze Salisburie*, *Tomáše Akvinského* nebo pozdní scholastiky, a nikoliv jen o nich.

Knih je rozčleněna na úvod, kapitoly o kořenech ideje a posléze koncepce právního státu v antice, středověku a v novověku a na závěr.

V úvodu se dočítáme, že termín *Rechtsstaat* pochází z konce 18. století, zatímco příbuzný termín *rule of law* nejspíše už ze 16. století. Ideje či koncepce však přesahují termín samotný, pročež je třeba hledět dále do minulosti. Představeno je několik pojetí právního státu i *rule of law*, jejichž společným minimalistickým vymezením je státní moc vázaná právem.

V první výkladové kapitole se pojednává o antice, a nikoliv obecně o starověku, protože právě s antikou spojujeme reflexi politiky, a nikoliv posmrtného života či pěstování věd.

Představen je svět *poleis* jako neomezených obcí, slučujících to, co ze středověku známe jako oddělenou moc světskou a duchovní. Aténská demokracie je podporována nejen otrokářstvím, díky němuž mají svobodní občané čas na politiku, ale i velmocenskou expanzí a vykořisťováním podřízených obcí. Klíčový pojem *nomos* označuje způsob života, způsob provozování hudby i psané zákony, jež právě svým textovým zachycením brání svévoli. *Isonomia* znamená rovnou podřízenost zákonu, což bychom na konci 19. století našli rovněž v klasické definici *rule of law Alberta V. Diceyho*. Podrobněji je přiblíženo *Platónovo* a *Aristotelovo* dílo, a to se zřetelem k roli zákonů: u obou mají vztah k ctnosti, u obou je přichylnost dána skepsí k možnosti ideálního vládce – vláda zákonů je tak až druhou volbou. Jinak jsou mezi nimi mnohé odlišnosti, včetně *Platónova* přesvědčení o poznatelnosti dobra, zatímco pro *Aristotela* je to věcí rozhodnutí. Představení *Aristotelovy* analýzy obcí a jejich ústav je uzavřeno konstatováním, že u tohoto velikána najdeme leccos, dělbu moci však nikoliv. Pokud jde o Řím, pozornost je věnována především *Ciceronovi*, autoru sice možná nepřilíh originálnímu, avšak mimořádně vlivnému. Setkáváme se tu s koncepty lidu, smíšené ústavy a opět i s pojetím zákona jako nástroje moci. Stejně jako *Platón* a *Aristoteles* se i *Cicero* domnívá, že ctnostní lidé jsou podstatnější než institucionální kontrola moci, což je ostatně linie politického myšlení sahající až hluboko do novověku důrazem na výchovu a kvality panovníka vůbec a do naší současnosti důrazem na kvality občanů a jimi vybíraných vládců.

Ve druhé kapitole se přesouváme do středověku, jehož raná a vrcholná fáze se liší mj. přístupem k politické filosofii. Pěkně je vylíčen povolný přechod z pozdní Římské říše do středověku, takže leckomu ani nemuselo připadnout, že se změnil svět: nadále se užívá latina, jako pojítko působí jak křesťanství, tak i církevní správní struktura, původní obyvatelstvo žije pod římským právem, nejeden barbarský panovník se prezentuje jako zástupce východního císaře apod. Zasloužená pozornost je věnována vzestupu papežství (např. koncept *plenitudo potestatis* i papež jako *legibus solutus*, teorie dvou mečů). Zákony se objevují spíše jako konsolidace obyčejů: i ve vrcholném středověku platí, že panovník je součástí daného řádu, podle jehož pravidel soudí – představa zákonodárce se blíží představě Boha, který zákony tvoří, aniž by sám součástí Stvoření byl. Opět jeden z obrazů, které se vrací i v politické a právní teorii 20. století, tentokrát ve vztahu k suverénovi. Svoboda není ve středověkém kontextu chápána jako něco samozřejmého, je naopak vymezena a zajištěna smlouvami a přísahami – vítězný (?) pochod svobody dějinami spočívá v rozšiřování okruhu beneficentů původních privilegií a koncesí. Služba Božímu zákonu je nejvyšším úkolem panovníkovým pro *Jana ze Salisburie*. V podobném duchu je potřeba vnímat i původně římskou zásadu *legibus solutus*: panovník stojící nad zákonem je podřízen zákonu Božímu i přirozenému, což mj. omezuje zásahy do vlastnického práva poddaných, je limitován respektem k obyčejovému právu i základním zákonům té které říše, zkrátka nemá si počínat svévolně. Ukazováno je to na dílech *Tomáše Akvinského*, *Bartola* i *Balda*, jakož i na příkladech císařů *Friedricha I.* a *Friedricha II.* Zkoumány jsou komponenty moderní suverenity v podobě odlišování *potestas ordinata* a *potestas absoluta*, jež po vzoru božské *potentia absoluta* umožňuje vymezovat se i proti právu a prolamovat je.

Třetí kapitola začíná úvahami o moderním státu a jeho znacích. Jsou tu představeny různé koncepce vzniku a různorodého vývoje státu v různých částech Evropy (význam válčení, hospodářství, náboženství atd.). Spolu s *Quentinem Skinnerem* soudí *M. Šejvl*, že pojem státu vyžaduje odlišení od vládce i ovládaných, což se děje u *Bodína* a *Hobbese*, kteří jsou tu poměrně podrobně a s přesahy do současnosti představeni, nikoliv však ještě u *Machiavelliho*, kde najdeme jen odlišení státu od vládce. *Machiavelli* je nicméně zajímavý tím, že se u něj objevují základy moderní doktríny státního zájmu (*raison d'Etat*), jež je na sklonku 16. století rozpracována *Giovannim Boterem*: podstatou doktríny je možnost obrátit se ve vyšším zájmu proti právu – takto je traktována např. v podobě anglické prerogativy. Výklad o ní tvoří vý-

znamnou část velmi pěkné subkapitoly o *common law* (spory *Jakuba I. s Edwardem Cokem*) a *Johnu Lockovi*, označeném za prvního myslitele právního státu: je tu patrná vázanost zákonodárné i výkonné moci právem, dále subjektivní práva, dělba moci a právo na odpor. Pro *Locka* je vláda zákona zásadou, doplňovanou ovšem panovníkovou prerogativou a právem lidu na odpor. Následuje výklad umírněné vlády u *Charlese de Montesquieua* (anglická a francouzská varianta) a zajímavé pojednání o policejním státu (policie jako rozšiřující se péče o pozemské blaho až po stupeň státu pastorálního). Závěrečná část kapitoly je věnována *Kantovi* jako inspirátoru doktríny právního státu 19. století a hlavním, byť metodologicky i světonázorově značně různorodým představitelům této doktríny (*Rotteck, Mohl, Stahl, Stein, Gneist, Bähr, Gerber, Laband, Gierke, Jellinek*).

V „Závěru“ je shrnuto něco jako žádoucí vyznění jednotlivých kapitol: např. identita vládnoucích a ovládaných, státu a občanů v *polis*, přesouvání hledání pravé ctnosti mimo tento svět ve středověku, obezřetnost ke kontextu hlásání absolutní moci papeže, císaře nebo králů, formální omezení státní moci právem u *Hobbese* atd. Úplný konec patří otázce, k čemu vlastně máme stát, jenž je dozajista zásadní pro přemýšlení o parametrech jeho akceschopnosti i omezení.

Kniha obsahuje spoustu zajímavých informací o zásadním tématu, často neotřele propojených a komentovaných. Přínosná je však i takřkajíc druhoplánově. Alespoň na mě z ní totiž číší autorova radost z poznávání a promýšlení poznávaného, radost, která by mohla a měla být nakažlivá, možno-li i v odborném pojednání.

Jan Kysela*

Digesta neboli Pandekty: svazek I, kniha I–XV, vybrané části = Digesta seu Pandectae: tomus I, liber I–XV, fragmenta selecta. V překladu M. Skřejpka a kol. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, 701 s.

Základem poznání římského práva pro středověk a skrze něj i pro moderní právo byla kodifikace římského práva, jež vznikla za vlády císaře *Justiniána I.* Původní název, *Tria volumina* – tři knihy, vystihoval její jednotlivé části: *Institute*, *Digesta* a *Codex*.

Nejrozsáhlejší z celé této sbírky jsou *Digesta seu Pandectae*, jež dle úvodní konstituce (*Tanta I*) byly takto pojmenovány, „...protože obsahují všechny právní diskuse a rozhodnutí“. Od období novověku začalo postupně docházet nejen k edicím jednotlivých částí této kodifikace, ale i k pořizování překladů jednotlivých jejích částí. Počínaje koncem 18. století byl pořízen kompletní překlad *Digest* do nejvýznamnějších evropských jazyků – francouzštiny, angličtiny (byť nejméně kvalitní), němčiny a také italštiny. V nedávné době byl pořízen překlad do ruštiny a také polštiny.

Do češtiny však do dnešních dnů došlo pouze k překladu nejkratší části kodifikace – *Institucí* – a to již v 16. století. I tento překlad byl na dlouho dobu jediný a teprve v nedávné době došlo, na základě spolupráce českých a slovenských právních romanistů, v rámci edice *Fontes iuris romani*, k vydání nového překladu justiniánských *Institucí* (2010). A bylo více než nasnadě, že právě překlad *Digest* musí být dalším krokem v této edici.

V případě *Digest* však je situace odlišná než u *Institucí*. Nejde totiž jen o rozsah samotného díla, ale problematičtější je i jazyk. *Institute*, jako učebnice, byla komponována jednoduchým,

* Doc. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., DSc., Právnická fakulta Univerzity Karlovy a Kancelář Senátu. E-mail: kyselaj@prf.cuni.cz.